

LJUDBOKEN TAR NYA TAG – POPULÄR BÅDE VIA BIBLIOTEK OCH PRENUMERATIONSTJÄNST

BIRGITTA WALLIN, TOBIAS CARLSSON OCH
DAVID GUNNARSSON LORENTZEN

Sammanfattning

Kapitlet behandlar läsning av böcker i olika format; tryckta böcker, e-böcker och ljudböcker, bland män och kvinnor i relation till ålder, bostadsort och utbildningsnivå. Vi undersöker hur årets siffror ställer sig gentemot föregående års nationella SOM-undersökningar. Läsning av ljudböcker 2020 ökar mest i jämförelse med 2019, som var ett mellanår för ljudboken. Föräldrars högläsning för barn har minskat med tre procentenheter under 2020 jämfört med 2019. Detta trots ökad hemmatillvaro p.g.a. den pågående pandemin. Den främsta källan för att få tag på tryckta böcker är fortsatt bokhandel trots en minskning med 6 procentenheter sedan året före. Prenumerationstjänster är det vanligaste sättet att få tillgång till ljudböcker medan e-böcker skaffas i stort sett i lika stor utsträckning via prenumerationstjänster som via bibliotek och nätbokhandel. Intressant att notera är att nedladdningen av e-böcker har ökat både hos biblioteken och prenumerationstjänsterna trots att läsning av e-böcker endast har ökat med en procentenhet både när det gäller läsning ofta och någon gång per år.

Litteraturens ställning när ljudböcker tar över bokmarknaden diskuteras av forskare på dagstidningars insändarsidor under tidigt 2021 (se till exempel Borg, 2021; Wikberg, 2021b). Ena lägret menar att ljudböcker är dåligt för alla; författare, bokhandel och läsare, medan det andra lägret framhåller att ljudböcker är ett komplement och att de som läser ljudböcker också oftast läser tryckta böcker. Samhällsdebatten i stort handlar om tryckta böckers högre status jämfört med digitala böcker. Ska ljudböcker ens räknas som läsning när man inte läser med ögonen? Inom forskningen framhålls det från flera håll att ljudbokslyssning kan ses som läsning (Tattersall Wallin, 2021; Have & Stougaard Pedersen, 2021). I ny forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap konceptualiseras läsning och det poängteras att olika läsaktiviteter använder olika sinnen. Detta lyfts fram genom koncepten Reading by listening, Reading by seeing och Reading by touch, som syftar på att hörsel, känsel och syn kan användas av olika läsare för att ta del av litteratur i olika situationer (Tattersall Wallin, 2021). I den ovan nämnda debatten saknades reflektion kring de personer som inte kan läsa på ett traditionellt vis

på grund av läsnedsättningar och fysiska hinder. Denna rättvise- och demokrati-aspekt lyfts i en artikel i Dagens Nyheter där flera format anses ge tillgång till mer information och därmed bidra till social hållbarhet (Bengtsson, 2021).

Debatten tyder på att läsning är något som engagerar många vilket gör att de frågor vi ställer om läsning i den årliga SOM-undersökningen är ständigt aktuella och intressanta. Under flera år har vi kunnat följa den ökande konsumtionen av ljudböcker och efter en mindre ökning under 2019 har ljudboken tagit nya tag under pandemiåret 2020 och nått nya nivåer av användning. I kapitlet diskuteras vilka läsarna är och vilket format de föredrar att läsa i samt hur de får tag på sina böcker. Förlagens och bokhandelns försäljningsstatistik visar bara en del av verkligheten då vår statistik visar att det vanligaste sättet att få tag på böcker är som gåvor eller lån från familj och vänner.

Vikten av högläsning för barn lyfts i många sammanhang och så också i detta kapitel då vi ser en stadig nedgång av högläsning för barn sedan 2016, framför allt bland kvinnor.

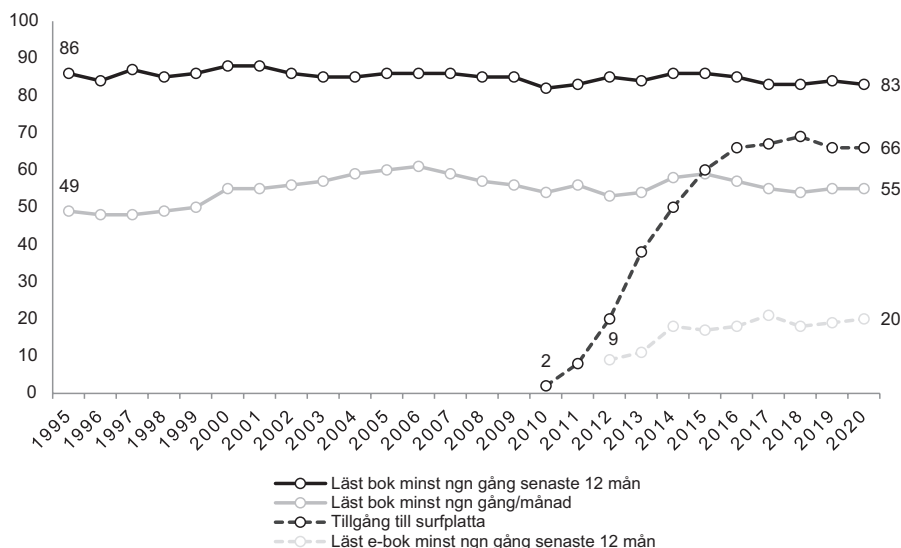
Läsning över tid

Om vi tittar på svenskars läsning över tid ser vi att antalet personer som läst minst någon gång det senaste året är relativt stabil. 1995 hade 86 procent läst en bok och 2020 angav 83 procent att de läst bok någon gång de senaste 12 månaderna. 55 procent uppger att de läst minst någon gång per månad, vilket är samma siffra som förra året. Tillgången till surfplatta har minskat med tre procentenheter sedan 2018, men är ändå kvar på samma nivå som 2019 med 66 procent. 20 procent av de svarande uppger att de läst en e-bok någon gång de senaste 12 månaderna. Det är en ökning med en procentenhet om man jämför med siffrorna från 2019 års mätning (Wallin, Pierce & Gunnarsson Lorentzen, 2020).

Figur 1 visar läsning över tid och frågan som ställts är om respondenten läst någon bok de senaste 12 månaderna. Detta innebär att respondenternas svar avser läsning i alla bokformat (83 procent). I tabell 1 har frågan ställts annorlunda med de olika formaten var för sig och här anger 82 procent att de läst tryckt bok de senaste 12 månaderna.

Tryckta böcker är fortsatt mest populärt både hos män och kvinnor som läst bok någon gång de senaste 12 månaderna (tabell 1). Även om ljudböcker har ökat mycket i användning de senaste åren så är läsning av tryckta böcker mer än dubbelt så stor. Om vi tittar på skillnaden mellan män och kvinnors läsning så är den som störst när det gäller tryckt bok (12 procent), medan för ljudböcker är skillnaden 4 procent och för e-böcker 1 procent. Vi kan därmed konstatera att digitala böcker utjämnar skillnaden mellan män och kvinnors läsning speciellt i den läsning som utförs mer sällan dvs någon gång per år. Den läsning som sker mer regelbundet, dvs varje månad eller oftare, är skillnaderna mellan könen något större (se tabell 2).

Figur 1 Bokläsning och tillgång till teknik, 1995–2020 (procent)

Kommentar: Figuren bygger på frågorna 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'Läst någon bok'; 'Läst e-bok' och 'Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll? – Surfplatta'. Antal svar 2020: läst bok: 8 973, tillgång till surfplatta: 1 808, läst e-bok: 3 618.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2020.

Tabell 1 Läst tryckt bok, ljudbok, e-bok de senaste 12 månaderna, 2020 (procent)

	Tryckt bok		E-bok		Ljudbok	
	Ingen gång	Någon gång	Ingen gång	Någon gång	Ingen gång	Någon gång
Samtliga	24	76	80	20	65	35
Kvinna	18	82	80	20	63	37
Man	30	70	81	19	67	33

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'Läst tryckt bok', 'Läst e-bok', 'Lyssnat på ljudbok'. Skalan är 7-gradig från 'ingen gång' till 'flera gånger per vecka'. Sambandet är signifikant på nivån 0.01 enligt ett Chi²-test för Tryckt bok (Chi²: 36,56) medan övriga samband ej är signifikanta (Chi² e-bok: 0,7; ljudbok: 2,5). Totalt antal svar: 1 814, 3 618 och 1 822. Not: 46 svarande identifierar sig som "Annat" och är endast med under Samtliga.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Förra året noterade vi en liten ökning av ljudbokslyssningen de senaste 12 månaderna och konstaterade att den tidigare kraftiga ökningen av ljudbokslyssningen hade stannat av. Detta har nu visat sig inte stämma då användningen av ljudböcker har ökat med fyra procentenheter det senaste året medan e-böcker ökat med en procentenhet till 20 procent.

Svenskarnas läsvanor – digitala format kan göra läsning mer jämlik

I tabell 2 nedan kan vi utläsa hur svenskarnas läsvanor ser ut om vi tar hänsyn till kön, utbildningsnivå, ålder och boendeområde. Vi kan också se hur vanligt det är att man läser för barn. Tabellen visar läsning någon gång per månad eller oftare. Som tidigare undersökningar har visat finns det ett samband mellan läsning och utbildningsnivå. Personer med låg utbildning läser mer sällan än personer med hög utbildning. Läsning är också vanligare bland kvinnor än män, och vanligare bland boende i städer än på landsbygd.

Fortfarande är läsning överlägset populärast i tryckt format, 48 procent av de svarande uppger att de läst tryckt bok någon gång per månad eller oftare. Bland personer med låg utbildningsnivå svarade 34 procent att de läst en tryckt bok någon gång per månad eller oftare, motsvarande siffra för personer med hög utbildning var 63 procent. Skillnaden är störst när det gäller tryckt bok och minst när det gäller ljudbok, här var det tio procent för lågutbildade respektive 28 procent för högutbildade.

När det gäller ålder är skillnaderna mindre. 44 procent av de svaranden mellan 16 och 29 år har uppgett att de läser tryckt bok någon gång per månad eller oftare – siffran ökar något ju äldre svaranden är, bland de mellan 65 och 85 år svarar 55 procent att de läser tryckta böcker någon gång per månad eller mer. När det gäller ljudbok och e-bok är siffrorna omvända. Av svaranden 16–25 år uppger 25 procent att de läst en ljudbok, hos 65–85 år är siffran åtta procent.

Att kvinnor läser böcker i högre utsträckning än män är känt sedan tidigare (Höglund & Wahlström, 2018). När det gäller läsning av tryckt bok någon gång per månad eller oftare, kan vi i undersökningen se att det finns stora skillnader mellan mäns och kvinnors läsande, men det går också att se att skillnaden är mindre vad gäller läsning av ljudböcker och e-böcker. Vi kan också se att denna skillnad minskar jämfört med tidigare års undersökningar. När det gäller att ha läst tryckt bok någon gång per månad eller oftare svarade 55 procent av kvinnorna det och hos männen var motsvarande siffra 40 procent.

Om vi tittar på ljudböcker är skillnaden mindre, av kvinnorna svarar 22 procent att de läst en ljudbok någon gång per månad eller oftare, av männen svarar 17 procent att de läst en ljudbok. Motsvarande siffror för e-bok är nio procent respektive sju procent. Sedan förra året kan vi se att läsning av ljudböcker ökar, 2019 uppgav 15 procent att de läst en ljudbok någon gång per månad eller oftare. Motsvarande siffra för 2020 är 19 procent, en ökning med fyra procentenheter. Störst ökning

står männen för, med en ökning på fem procentenheter till 17 procent, hos kvinnor var motsvarande ökning tre procentenheter till 22 procent 2020.

Läsning av e-böcker ökar också något, men verkar ha planat ut på en relativt låg nivå. 2019 uppgav sju procent att de läst e-bok någon gång per månad, 2020 var denna siffra åtta procent. Intressant nog är det främst männen som står för denna ökning, med sju procent 2020 mot sex procent 2019. Läsning av e-böcker verkar alltså inte i lika stor utsträckning dra nytta av det mobila formatet som ljudboken gör, vilket kommer att diskuteras vidare i texten.

Siffrorna tyder på att det blivit allt populärare att använda olika digitala prenumerationstjänster för e-böcker och ljudböcker. Under året som gått har försäljningen av böcker ökat kraftigt, i synnerhet digital litteratur i olika format, men även försäljningen av böcker i tryckt format har ökat. Försäljning av digitala abonnemang för digitala ljudböcker ökade under 2020 med 33 procent (Wikberg, 2021a).

Allt fler läser alltså böcker genom att lyssna på dem som ljudböcker och diskussioner förs om vad det innebär för läsandet? Forskning tyder på att digitala format kan verka utjämnande för läsningen, både mellan låg- och högutbildade och mellan kvinnor och män. Något som vi alltså också ser i statistiken. I en nyligen publicerad forskningsartikel skriven av Elisa Tattersall Wallin och Jan Nolin (2020) visar analys av en prenumerationstjänst att användning av ljudböcker kan tyda på en minskad skillnad i läsande mellan kvinnor och män som använder sig av prenumerationstjänster – siffrorna kan därför inte ses som representativa för befolkningen i stort (Tattersall Wallin & Nolin, 2020). I studien kan man till och med skönja att läsning av ljudböcker bland prenumeranterna är något mer omfattande bland män jämfört med kvinnor, i synnerhet bland unga män. I artikeln ställs frågor huruvida läsning genom lyssning innebär en förändring i var och när man läser och vem som läser. Anmärkningsvärt var att läsningen av ljudböcker ägde rum främst på vardagar, under dagtid, med en nedgång under kvällstid och på helger. Undersökningen såg också att läsarna i denna prenumerationstjänst spenderade mycket tid att läsa varje dag, i genomsnitt 90–100 minuter (Tattersall Wallin & Nolin, 2020). Detta visar att män gärna läser digitala böcker och att den digitala läsningen är mer jämlik då skillnaderna mellan könen när det gäller läsning minskar. Ljudböcker möjliggör läsning på andra tider än man normalt ser när det gäller tryckta böcker, såsom lyssning under skoltid och arbetstid för de som har den typen av arbetsuppgifter som tillåter det.

Det går att se ökad användning av ljudböcker som en del av en trend där kulturella uttrycksformer, som musik, film och litteratur – tidigare varit knutna till en viss fysisk representation – LP- och CD-skivor, VHS-kassetter och DVD-skivor samt tryckt text på papper – på två decennier gradvis har digitaliserats, för att till slut nå en mognad där de, tillsammans med den snabba teknikutvecklingen, kan användas av en och samma typ av bärare – mobiltelefonen. Här märks videotjänster som YouTube och Netflix samt musiktjänsten Spotify. För boken och ljudboken finns nya prenumerationstjänster som Storytel och BookBeat (Tattersall Wallin

& Nolin, 2020; Wallin, 2019). Möjligheten till läsning vid andra tidpunkter som mobiltelefonen erbjuder – till skillnad från traditionell läsning av tryckt bok – kan alltså förklara ljudbokens ökande popularitet. Mobila enheter möjliggör lyssnande vid utförande av hushållssysslor, under promenader, på arbetet eller vid resande. Ljudboken ger läsaren möjligheten att läsa i rörelse då den kräver en annan sorts koncentration jämfört med läsning av tryckt bok (Tattersall Wallin & Nolin, 2020).

Tabell 2 Läsning någon gång per månad eller oftare för olika grupper och format, 2020 (procent)

	Läst tryckt bok	Lyssnat på ljudbok	Läst e-bok	Läst för barn, alla hushåll
Samtliga	48	19	8	30
<i>Kön</i>				
Kvinna	55	22	9	36
Man	40	17	7	23
<i>Utbildning</i>				
Låg	34	10	4	13
Medellåg	36	17	6	26
Medelhög	51	15	7	28
Hög	63	28	12	42
<i>Ålder</i>				
16–29 år	44	25	13	24
30–49 år	45	26	10	55
50–64 år	46	22	7	24
65–85 år	55	8	4	14
<i>Boendeområde</i>				
Ren landsbygd	36	18	6	28
Mindre tätort	41	14	6	31
Stad eller större tätort	51	20	7	29
Stockholm, Göteborg, Malmö	60	23	14	33

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'Läst tryckt bok', 'Lyssnat på ljudbok', 'Läst e-bok', 'Läst högt ur bok/tidning för något barn'. Antal svar, tryckt bok: 1 814, e-bok: 3 618, ljudbok: 1 822, läst för barn: 1 817.
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Ökade möjligheter till läsning kan på så sätt locka nya grupper, som tidigare av olika anledningar inte läste i lika hög grad. Läsning med mobila enheter frigör också "boken" från den tryckta bokens materialitet – en tingest som kan bära på olika associationer, t.ex. till "finkultur" och som därigenom kan verka exkluderande. Mobiltelefonen och prenumerationstjänsternas appar kan därför verka mer

inbjudande för personer som tidigare inte identifierat sig som läsare. Här kan också nämnas att folkbiblioteken också erbjuder ljudböcker och e-böcker genom en mobilapp, behovet av att besöka ett bibliotek fysiskt minskar, även om man behöver vara registrerad låntagare. Bibliotekens e-bokstjänster erbjuder den här typen av läsning utan att användaren behöver teckna dyra prenumerationer. Biblioteksstatistiken visar att utlån av e-medier stadigt ökar och biblioteken kan sägas ha haft stor betydelse för e-böckernas och e-ljudböckernas genomslag i Sverige. Mer om biblioteken i ett senare avsnitt.

Viktigt med vuxna förebilder som läser

Det finns forskning som visar att i familjer där det finns tillgång till böcker, där de vuxna läser och där man läser högt för barnen skapar en positiv bild av läsning för barnen och därmed påverkar deras framtida intresse för läsning (Ross, McKechnie & Rothbauer, 2018; Skolverket, 2017). Speciellt viktigt är det att pappor och vuxna män läser för att visa att det inte bara är en kvinnlig syssla att läsa böcker. I tabell 2 framgår det att 36 procent av kvinnorna och 23 procent av männen läser högt för barn varje månad eller oftare. Siffrorna gäller alla hushåll i Sverige, med eller utan barn. Om vi tittar på hushåll med barn läser 49 procent av kvinnorna och 41 procent av männen högt för barn minst en gång i veckan 2020 (se mer i figur 2).

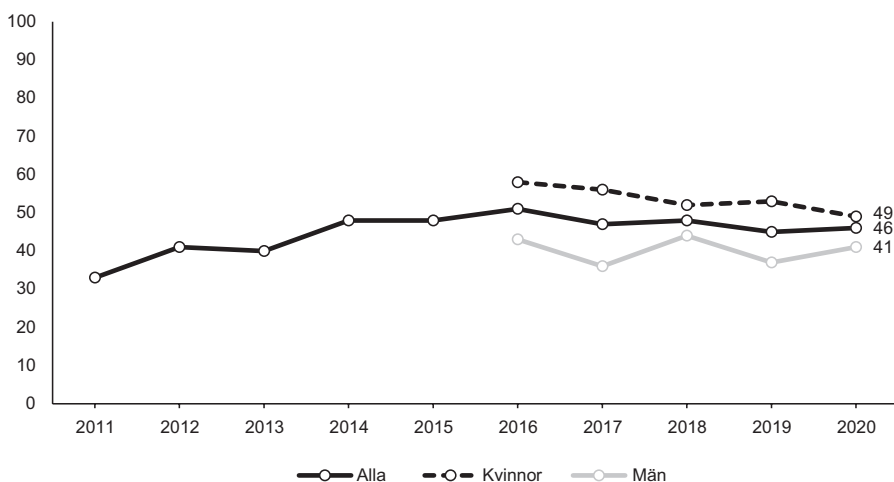
Högutbildade läser betydligt mer för barn än lågutbildade, däremot spelar boendort betydligt mindre roll för om respondenterna ska ägna sig åt högläsning för barn eller inte. Den åldersgrupp som läser oftast för barn är 30–49 åringar, vilket kan förklaras med att det är den åldersgruppen där det finns flest småbarnsföräldrar. 2020 läste 55 procent av 30–49 åringarna för barn vilket är en minskning med tre procentenheter från 2019. Detta kan tyckas något förvånande då många fick mer tid för familj och fritid 2020 p.g.a. mindre tid som lades på resor till och från jobbet samt andra sociala aktiviteter. Däremot ökade 30–49 åringars egen läsning i digitalt format, till exempel ökade ljudboksläsningen med sex procentenheter och e-boksläsningen med tre procentenheter jämfört med 2019.

Över den senaste tioårsperioden kan vi se att i hushåll med barn läser strax över 40 procent högt för barn minst en gång i veckan. Det finns några år där endast drygt 30 procent läste högt för barn men sedan 2012 har siffrorna aldrig sjunkit så lågt igen. 2020 läste 46 procent högt för barn vilket är en ökning från 2019 med en procentenhet men fortfarande långt under toppnotering 2016. I 2020 års nationella SOM-undersökning kan vi se att i hushåll med barn är skillnaden mellan män och kvinnors högläsning för barn varje vecka åtta procentenheter (figur 2) och i hushåll utan barn där läsning görs varje månad eller oftare är skillnaden mellan män och kvinnor 13 procentenheter (tabell 2). Om vi jämför kvinnor i hushåll med eller utan barn är skillnaderna i högläsning för barn 13 procentenheter och för män är motsvarande siffra 18 procentenheter. Det betyder att män i hushåll med barn läser betydligt oftare för barn än män i hushåll utan barn. Viktigt att

notera är att i det förstnämnda fallet (figur 2) gäller det läsning minst varje vecka och i det andra läsning minst varje månad eller oftare (tabell 2) så siffrorna är inte helt jämförbara. Det visar ändå att i hushåll med barn läser man oftare högt för barn medan i hushåll utan barn läser man mer sällan högt för barn.

Sedan 2016 kan vi se att kvinnors högläsning för barn har minskat från 58 procent till 49 procent 2020. Mäns högläsning för barn den senaste femårsperioden har däremot svängt kraftigt och 2016 var det 43 procent, 2017 var det 36 procent för att 2020 landa på 41 procent. Kvinnor läser fortfarande i större utsträckning högt för barn än män och vi får se om denna utveckling fortsätter även nästa år.

Figur 2 *Andel som läst högt för ett barn minst en gång i veckan i hushåll med barn, 2011–2020 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? – Läst högt ur bok/tidning för något barn'. Endast svarande från hushåll med barn är med i statistiken. Antal svar: 618.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011–2020.

Vanligt att låna e-böcker och ljudböcker på bibliotek

I detta avsnitt tittar vi på vad folkbibliotek erbjuder till sina låntagare i förhållande till kommersiella alternativ som Storytel och Adlibris. I den nationella SOM-undersökningen ställs frågor om olika aktiviteter på bibliotek t ex biblioteksbesök, sökningar i biblioteksdata-baser men också om nedladdning av olika medier såsom böcker, musik och film. Det finns ett tydligt samband mellan att läsa tryckta böcker och besöka bibliotek samt söka i bibliotekets databaser. Detta kan tyckas självklart då bibliotek har en stark koppling till tryckta boksamlingar och utlåning av tryckta böcker är den tjänst som alltså är populärast på folkbiblioteken. I bibliotekets

katalog kan låntagaren söka fram böcker att läsa medan de som föredrar att läsa digitala böcker använder bibliotekens digitala tjänster, till exempel bokappar för sin mediekonsumtion

Biblioteken i Sverige har varit de som drivit digital bokläsning framåt medan i många andra länder har det funnits en kommersiell tjänst, såsom Amazon med Audible och sin läsplatta Kindle, som varit de som driver på användningen (Wallin, 2019). Enligt svensk bibliotekslag ska folkbibliotek tillhandahålla böcker i olika format, eller ”allmänheten avgiftsfritt få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under viss tid oavsett publiceringsform”. De flesta av Sveriges folkbibliotek tillhandahåller idag e-böcker och ljudböcker, via webben eller via mobilapp (Wallin, 2019). Många bibliotek har sedan flera år erbjudit e-böcker och ljudböcker, medan andra har introducerat e-medier mer nyligen.

Ljudboken var populär redan innan den blev helt digital och lånades tidigare ut i både kassett- och CD-format. Ljudbok i digitalt format, på folkbibliotek kallad ”e-ljudbok”, underlättar för både bibliotekspersonal och låntagare då längre ljudböcker i CD-format kunde bestå av ett stort antal skivor. Det skapade mycket hantering både för bibliotekets personal och för låntagarna. De senaste åren har folkbiblioteken kunnat förenkla sin utlåning av e-medier i form av appen Biblio Library, från Axiell Media eller via Libby från Overdrive, där låntagaren kan logga in med sitt lånekort. Bokappen Bibblix erbjuder e-böcker till yngre läsare via en app utformad för att passa barn. Bibblix förvaltas och ägs sedan 2020 av den ideella föreningen Sambruk. Det är nu möjligt för intresserade kommuner att teckna avtal med Sambruk för att erbjuda sina invånare tillgång till appen. Målgruppen för Bibblix är barn 6–12 år och enligt Bibblix finns cirka 2 000 e-böcker i beståndet. Trots att biblioteken erbjuder böcker genom Biblio, Bibblix och Libby utan kostnad är kommersiella prenumerationstjänster som Storytel och BookBeat populära. Det kan bero på deras större utbud, attraktivare och mer lättanvända appar och att många fortfarande inte har kännedom om vad deras folkbibliotek kan erbjuda.

I Kungliga bibliotekets årliga biblioteksstatistik för 2019 kan man läsa att det på folkbiblioteken gjordes 2 441 641 nedladdningar av e-böcker, ljudböcker och talböcker, en ökning med sex procent sedan 2018. Talböcker, ej att förväxlas med ljudböcker, laddas ned genom e-tjänsten Legimus som tillhandahålls av Myn-digheten för tillgängliga medier (MTM). Talböcker framställs genom ett särskilt undantag i upphovsrättslagen och kan endast lånas av personer med olika typer av lässvårigheter, såsom dyslexi eller synnedsättning. Då statistiken från KB är sammanslagen är det svårt att avgöra exakt hur många e-böcker och ljudböcker som laddats ner via folkbiblioteken och hur stor andel av dessa som är talböcker – men man kan se att det sammantagna antalet nedladdningar ökar för varje år. En separation av formaten i Kungliga bibliotekets statistik skulle göra det lättare att följa utvecklingen av utlåning av talböcker och ljudböcker.

Biblioteken är en av de större aktörerna på bokmarknaden både när det gäller utlån av tryckta och digitala böcker. Fyrtio procent anger att de lånar tryckta

böcker på bibliotek vilket i 2020 års SOM-undersökning är det fjärde vanligaste sättet att få tag på just tryckta böcker (tabell 3). När det gäller digitala böcker hamnar biblioteken på en andra plats efter de digitala prenumerationstjänsterna. Fem procent lånar ljudböcker och sex procent lånar e-böcker via bibliotek. Detta innebär en ökning med två procentenheter mellan 2019 till 2020 när det gäller e-böcker. Detta kan vara ett resultat av att bibliotek stängde under delar av 2020 och flera låntagare då hittade till de digitala tjänsterna på biblioteket. Det är fortsatt tydligt att prenumerationstjänsterna är populärast när det gäller ljudböcker medan det är betydligt jämnare konkurrens med biblioteken när det gäller e-böcker där skillnaden endast är en procentenhet. Det är dock intressant att notera att även tryckta böcker har ökat med tre procentenheter 2020 jämfört med 2019.

Tabell 3 Tillvägagångssätt för att införskaffa böcker, 2020 (procent)

	Tryckt bok	Ljudbok	E-bok
Via bibliotek	40	5	6
Via digital prenumerationstjänst	2	16	7
Via bokklubb	8	1	1
Köpt i fysisk bokhandel	51	0	0
Köpt via nätbokhandel	45	2	4
Köpt i dagligvaruhandeln	27	0	0
Lånat/fått från familj/vänner/bekanta	54	2	1
Lånat/fått av kollegor/arbetsplatsen	21	1	1

Kommentar: Frågan lyder 'Om du har införskaffat böcker under de senaste 12 månaderna, hur har du då fått tag på dem? Ange alla alternativ som stämmer in på dig.' Antal svar: 1 319.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

I tider när allt fler bokhandlare tvingas stänga är det extra viktigt att ta reda på hur läsare får tag på sina böcker. I dagsläget finns det färre än 300 fysisk allmänbokhandel i Sverige (Dahlgren, 2019). Under åren 2010 och 2019 minskade antalet fysiska bokhandelsbutiker och det är främst de mindre butikerna med liten omsättning, utanför de stora bokhandelskedjorna, som fått stänga ner (ibid). Vi kan se att inköp av böcker i fysisk butik har minskat under 2020 jämfört med 2019. I tabell 3 anger 51 procent att de köpt en tryckt bok via fysisk bokhandel, vilket är en minskning med sex procentenheter från föregående år. Detsamma gäller inköp av böcker i dagligvaruhandel som minskat med tre procentenheter 2020 jämfört med 2019. Bokförsäljningsstatistiken 2020 visar också på en minskning av sålda böcker i fysiska butiker (Wikberg, 2021a). Detta kan naturligtvis vara en effekt av Coronapandemin då människor har uppmanats att undvika besök i butiker och endast ge sig ut för inköp av nödvändiga varor.

Vi kan se en viss ökning i de digitala boktjänsterna då köp av tryckta böcker via nätbokhandel har ökat en procentenhet till 45 procent och åtta procent skaffar sina böcker via bokklubbar. Även användningen av prenumerationstjänster som Storytel, BookBeat och Nextory ökade 2020, med tre procentenheter till 16 procent för ljudböcker och en procentenhet till sju procent för e-böcker. I ljuset av detta är det något förvånande att de som anger att de skaffar ljudböcker via nätbokhandel minskade med en procentenhet från tre till två procent medan e-böckerna kvarstår på fyra procent, med tanke på att digitala boktjänster i övrigt ser ut att ha ökat. Bokförsäljningsstatistik visar att internetbokhandeln ökade sin försäljning 2020 (ibid) men eftersom den är sammanslagen med Bokklubbar är det svårt att tolka hur stor den ökningen är. Det vanligaste sättet för respondenterna att få tag på böcker är dock att få eller låna en tryckt bok av familj, vänner eller bekanta.

Slutsatser

De slutsatser vi kan dra efter 2020 års nationella SOM-undersökning är att böcker via digitala tjänster, både kommersiella och via bibliotek, ser ut att ha ökat något 2020 jämfört med 2019. Undantaget är nätbokhandel som minskat något när det gäller ljudböcker och står kvar på samma nivå när det gäller e-böcker. Även tryckta böcker har ökat via bibliotek med tre procentenheter 2020 jämfört med 2019.

När det gäller läsning noteras att ljudböcker har ökat i användning 2020, både bland de som läser ofta och de som läser mer sällan. Huruvida denna ökning av användningen av ljudböcker beror på Coronapandemin är svårt att svara på men vi kan konstatera att användningen 2019 hade stannat upp lite efter flera års kraftig ökning av ljudboksanvändning.

Läsning av ljudböcker blir allt mer populärt och det kan bero på att det ger en större frihet eftersom man kan läsa även när man är ute och går eller kanske är på jobbet. Statistiken visar att läsning av ljudböcker också är populärt bland människor med lägre utbildning, som ofta inte läser tryckta böcker. Ny forskning visar att bland användare av prenumerationstjänster lägger män och kvinnor ungefär lika mycket tid på att läsa varje dag. Frågan vi ställer oss är om ljudboken kan verka utjämnande när det gäller svenska folkets läsvanor och tillgång till litteratur? Allt tyder på det.

Referenser

- Bengtsson, Per (2021). En infekterad debatt, men så skiljer sig läsboken och ljudboken åt. *Dagens Nyheter* (3/4).
- Borg, Alexandra (2021). Ljudbokens fiender är besatta av status. *Svenska Dagbladet* (10/3).
- Dahlgren, Sölve (2019). Bokhandelsdöden: 102 färre butiker i Sverige på tio år. *Boktugg* (11/6).

- Have, Iben & Birgitte Stougaard Pedersen (2021). Reading audiobooks. I Lars Elleström (red) *Beyond Media Borders, Volume 1: Intermedial Relations among Multimodal Media*. Springer International Publishing.
- Höglund, Lars & Eva Wahlström (2018). Traditionell och digital bokläsning. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ross, Catherine, McKechnie, Lynn & Paulette Rothbauer (2018). *Reading still matters: what the research reveals about reading, libraries, and community*. Westport, CN: Libraries Unlimited.
- Skolverket (2017). *PIRLS 2016: Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Rapport 463. Stockholm: Skolverket.
- Tattersall Wallin, Elisa (2020). Reading by listening: conceptualising audiobook practices in the age of streaming subscription services. *Journal of Documentation*, 77(2), 432–448. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2020-0098>
- Tattersall Wallin, Elisa. & Jan Nolin (2020). Time to read: Exploring the timespaces of subscription-based audiobooks. *New Media & Society*, 22(3). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1461444819864691>
- Wallin, Birgitta (2019). *Selling and lending e-books: changes in the Swedish literary field*. (Doktorsavhandling). Borås: Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Wallin, Birgitta, Pierce, Rachel & David Gunnarsson Lorentzen (2020). Digitala böcker populära hos unga. I Ulrika Andersson, Anders Carlander och Patrik Öhberg (red) *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Wikberg, Erik (2021a). *Bokförsäljningsstatistiken helåret 2020*. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggareföreningen.
- Wikberg, Erik (2021b). Erik Wikberg: Djupt problematiskt att en litteraturprofessor sprider falska påståenden om bokbranschen. *Dagens Nyheter* (26/2).